

KOMPASTELEVA YMPÄRISTÖVALLANKUMOUS
– TERE VADÉNIN PAMFLETTI *KAKSIJALKAINEN YMPÄRISTÖVALLAN-*
KUMOUS

Pauli Pylkkö

elokuu 2011

1. Jos ette osaa kuvitella miestä, jonka jalat kulkevat eri suuntiin, on teidän luettava Tere Vadénin pamfletti *Kaksijalkainen ympäristövallankumous. Pamfletti synnyistä*. (Osuuskunta Rohkean reunaan; Tampere 2010). Että kirjoittajalla on kaksi keskenään ristiriitaista perustavoitetta, ei ole mikään heikkous sinänsä. Päinvastoin: jos aiheet kohotettaisiin dialektisesti toisiaan vastaan ja niihin kätkeytyvää ristiriitaa kehiteltäisiin ja kypsyteltäisiin, ne voisivat kasvaa ja paljastaa jotakin itsestään. Näin ei käy, koska Vadén ei näytä edes huomaavan kahden pääaiheensa toinen toistaan torjuvaa luonetta. Aihe vaatisi dialektisen otteen, mutta Vadén valitsee suoraviivaisen journalistisen tyylin, seuraa orjallisesti akateemista klassista logiikkaa ja argumentaatio-käytäntöä ja vieläpä vetoaa tuon tuostakin empiiriseen tutkimukseen pohtimatta tutkimuksen vinoutuneita taustaoletuksia, jotka ovat lopultakin ristiriidassa hänen tavoitteittensa kanssa.

Kaikki ristiriidat ja konfliktit eivät ole dialektisesti kiinnostavia tai hedelmällisiä, koska löytyy aiheita, jotka jo itsessään pyrkivät kohti dialektisen asenteen lamauttamista ja ristiriidan ennenaikaista raukeamista. Edustavan esimerkin tarjoaa klassisen logiikan päättelysääntö, jonka mukaan ristiriidasta seuraa mitä tahansa. Jos sääntö olisi pätevä, trivialisoisi ristiriita jokaisen ajatusyrityksen, missä ristiriitaa käytetään ja kehitellään. Vadénin kaksijakoisesta aihepiiristä toinen – nimittäin se mikä sisältää demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja modernin etiikan aiheita – on jo akateemisen, teoreettisen ja Eurooppa-keskeisen perusluonteensa puolesta dialektisesti hedelmätön. Onneksi pamfletti ei käsittelekään aihepiiriä kuin nimeksi. Miksi aihe on sitten otettu mukaan kirjoitukseen, vieläpä otsikko myöten? Sopii kysyä, ovatko Vadénin vaikuttimet tässä olleet filosofisia.

On vaikea ajatella hyvin, jos ajattelulle asetetaan vahvoja ja koskematto-

mia poliittisia ja moraalisia ennakkoehtoja ja ulkorajoja. Tämänpäiväisessä Suomessa ajattelun ennakkoestoja on paljon, eivätkä ne suinkaan rajoitu näkemyksiin, joita Vadén arvostele, siis esimerkiksi näkemykseen että talouden kasvu on automaattisesti tavoittelemisen arvoista. Yhtä lailla ajattelua voi kahlita ja sen laatua heikentää kyvyttömyys tunkeutua ›demokratian› ja ›tasa-arvon› aihepiiriin riittävän paljastavalla tavalla. Moderni länsimaalainen demokratia, sekä ilmiönä että oppina, on monella tavalla riippuvuussuhteessa talouden kasvuun ja tekniseen edistykseen ja niiden taustalla vaikuttaviin ajatustottumuksiin.

Luonnon lyhytnäköinen tarveleminen tuhlailevan elämäntyylin ylläpitämiseksi on valittu elämäntavan yleislinjaksi varsin demokraattisella tavalla; toisaalta taas demokratia tarvitsee tuekseen kasvavaa taloutta ja modernia tekniikkaa. Koska ›demokratialla› on kuitenkin sanana ja käsitteenä niin yksipuolisen myönteinen kaiku, ei juuri kukaan uskalla paljastaa demokratian kaksoisluonnetta ja hämärää kääntöpuolta. Tästä syystä lähes kaikki aiheesta kirjoittavat sanovatkin olevansa etsimässä ›todellista› demokratiaa tai ›aitoa› demokratiaa; tai he sanovat suorastaan haluavansa ›laajentaa› demokratian vaikutusalaa. Harvoin he kuitenkaan kertovat, mitä tämä aito tai entistä korvaava, ›tuleva› demokratia oikeastaan on, ja miten se onnistuisi siinä, missä vallitseva reaalidemokratia epäonnistuu.

Tulevan demokratian kannattajat uskottelevat meille, että ›kansaa› on johdettu harhaan, että sille on luotu keinotarpeita, joiden tyydyttämisen himoa se ei tilapäisistä syistä pysty hillitsemään; että kansa valitsee lopulta oikein, kunhan sitä valistetaan ja koulutetaan. Ja niin edelleen.

Varmaankin kansalle on luotu myös keinotarpeita, mutta miksi se ei edes yritä päästä niistä eroon? Miksi se suorastaan rakastaa niitä? Kuluttamisen himo vetoaa ihmisen kaikkein vahvimpiin ja hämärimpiin tiedostamattomiin toiveisiin ja pelkoihin: toiveeseen olla ihailtu ja haluun päästä varmaan turvapaikkaan; pelkoon joutua yhteisön ulkopuolelle.

Tulevan demokratian hyvää tarkoittavat kannattajat eivät missään nimessä uskaltaisi ruotia demokratian ideaa, sen käytäntöä ja ihanteita, ja päätyä sanomaan esimerkiksi, että demokratian idea ja ihanne vaikuttaa ympäristökriisin ytimessä, tai että demokratian ihannetta ei voida erottaa reaalidemokratiasta, ja että näistä syistä myös demokratian ihanne on hylättävä länsimaalaisen talouskasvu-ideologian kylkiäisenä. Henkilö joka ei pysty hillitsemään kulutushimoaan, ei ole kypsä osallistumaan poliittiseen päätöksentekoon. Ensimmäinen vaatimus, mikä poliittiselle johtajalle on asetettava, on että hän sitoutuu köyhyyteen.

2. Myös jonkinlainen varsin epämääräinen vasemmistolaisuus kangistaa monen suomalaisen intellektuellin ajatuksen liikettä. Vasemmistolaisuus ilmenee intellektuellien piirissä korruptoivana hyvä kaveri -verkostona, missä julkilausumattoman säännön mukaan »vasemmistolaisuuden» moraalisesti varsin kyseenalaisesta ja ristiriitaisesta luonteesta ei sovi sen tarkemmin keskustella.

Mutta mitä siis tarkoittaa »vasemmistolaisuus»? Ensinnäkin sillä voidaan tarkoittaa ajatustottumuksia, joiden taustalla vaikuttaa Marxin historiallinen ja dialektinen materialismi, ja niiden ihmiskäsitys ja luontokäsitys. Vasemmistolaisuutta dialektisen ja historiallisen materialismin muodossa on vaikea puolustaa, koska dialektisesta ja historiallisesta materialismista ei voi kehittää vakuuttavaa luontoajattelua.

Mutta »vasemmistolaisuudella» voidaan tarkoittaa myös eettistä aateverkostoa, jota sitoo usko siihen, että ihminen on synnyiltään hyvä ja rationaalinen olento, ja vasta kehno sosiaalinen ympäristö tarvelee hänet; että kasvattamalla, kouluttamalla ja terapoimalla ihminen muuttuu entistä paremmaksi ja rationaalisemmaksi; että juuri tästä syystä valtion on tassattava tuloeroja ja suunnattava varoja julkisiin terveys- ja koulutuspalveluihin; että ihmiset kulttuurista, etnisestä taustasta, kielestä, aikakaudesta, maantieteellisestä alueesta, iästä ja sukupuolesta, riippumatta ovat kuitenkin pohjimmiltaan hyvin samanlaisia.

Vasemmistolaisuuteen joka ottaa marxilaisen teorian vakavasti, ei voida liittää itsenäistä eettistä teoriaa. Marxin mukaan eettiset ihanteet ja valinnat määräytyvät luonnonlainomaisella väistämättömyydellä tuotantovoimista ja tuotantosuhteista, mikä tekee itsenäisen etiikan mahdottomaksi. Yritys kiistää tämä mitätöisi Marxin ajattelun teoreettisen perustan, jonka mukaan kulttuurin ylärakenteet määräytyvät tuotanto- ja omistussuhteista; yritys tarjoaisi myös porvarilliselle vastustajalle (esimerkiksi naiivin vasemmistolaisuuden edustajalle) tilaisuuden vedota tahdon vapauteen, ihmisarvoon, demokratiaan ja muihin idealistis-filosofisiin, teologisiin ja porvarillis-eettisiin ihanteisiin. Näiden ihanteiden avulla proletaarisen vallankumouksen väistämättömyys ja oppi proletariaatin diktatuurista olisi helppo kyseenalaistaa ja osoittaa vähintäänkin kontingenteiksi.

Marxin ajattelun eetillistäminen on Marxin teorian ehkä pahin sisäinen vihollinen, koska se murentaa Marxin ajattelun materialistista perustaa. Esimerkiksi Robert Misikin eetillistämisyritys teoksen *Marxia jokamiehelle* (jonka Jukka Heiskanen suomensi ja Otava kustansi 2006) sivuilla 59–80 on varsin hutera. Teos tarjoaa useita sitaatteja eetillisen koulukunnan pehmomarxisteilta, kuten Gramscilta, mutta viittaukset Marxin omiin teksteihin ovat olemattomia tai puhuvat suoraan yritystä vastaan.

Kirjeessään ystävälleen Joseph Weydemeyerille vuodelta 1852 Marx pitää jopa proletariaatin diktatuuria luokkataistelun välttämättömänä seurauksena. Käskyt joilla Lenin Sovnarkomin (kansankomissaarien neuvoston) puheenjohtajana määräsi bolševistien ensimmäiset massiiviset luokkamurha-operaatiot, oli johdettu suoraan Marxin teorioista ja teksteistä. Käskyjen sanamuodoltaan hieman kaunistellut ja akateemisesti siistityt perustelut esiintyvät myös Leninin *Valtio ja vallankumous* -kirjasssa. Mutta siitä brutaalista tehokkuudesta, millä Feliks Dzeržinski ja Tšeka ryhtyivät Leninin käskyjä toteuttamaan, oli akateeminen saamattomuus kaukana.

Marxin opetuksesta poikkeavaa eetilistä vasemmistolaisuutta pitävät varsinaiset marxistit poliittisesti naiivina. Vadénin kaksijalkaisen vallankumousopin vasen jalka edustaa tätä naiivia vasemmistolaisuutta, joka tietoisesti etäännyy aidosta marxismista. Hyvistä tarkoituksista huolimatta tämä eellinen vasemmistolaisuus kampaattaa oikean jalan, siis teoksen toisen pääteeman, sinänsä vahvaa liikettä.

3. Vadén on pamfletillaan lopultakin siirtynyt kannattamaan väitettä, joka on luontoajattelun ytimessä, ja jota hän muistaakseni aikoinaan kiivaasti vastusti. Väitteen mukaan eräät ei-eurooppalaiset esimodernit perinnekulttuurit, ja ainoastaan ne, ovat onnistuneet kehittämään luontosuhteen, missä ihminen ei vakavasti vaaranna luonnonympäristöä. Ilman tämän väitteen hyväksymistä luontoajattelu ei todellakaan löydä polunpäättä ja pääse matkaan.

Mutta miten pitkälle Vadén rohkenee seurata väitteen avaamaa polkua? Koska väite ja sen hyväksyminen johtaa ajattelun vaarallisille alueille, jotka ovat lähes jokaiselle eurooppalaiselle ja amerikkalaiselle intellektuelille sietämättömiä, Vadén alkaa sokeroida väitettä ja laimentaa sen seurauksia naiivilla vasemmistolaisuudella. Vadénin mukaan elämä perinnekulttuureissa edustaakin »todellista» demokratiaa ja vieläpä toteuttaa mitä kauneimmat tasa-arvo-ihanteet. Eikä sievistely tähän rajoitu: Elämä perinneyhteisöissä, jopa luonnonkansojen yhteisöissä, on kuulema leppoisan mukavaa, turvallista ja hauskaa.

Perinnekulttuurien elämän pastoralisoimisessa Vadén ei ole yksin, sillä tästä ajattelun kompuroinnista näyttää syntyneen oikea akateeminen muotiliike, jota – kuten näköjään lähes kaikkia suomalaisten intellektuellien muotiaatteita – kauko-ohjataan mentaalisen uuskolonialismin mekanismeilla amerikkalaisilta kampuksilta ja media-alan konserneista. Tämä amerikkalaisten muotiauktoriteettien ihailu on räikeässä ristiriidassa sen henkisen riippumattomuuden ja itsenäisyyden ihanteen kanssa, jota Vadén muualla teoksessa (esimerkiksi sivuilla 47–50) julistaa.

Vadénin käyttämä sokerointijuoni on seuraava. Koska useimpien tunteuttujen perinneyhteisöjen elämästä on vaikea löytää piirteitä, joita pitäsimme demokraattisina, ja tavallisen ihmisen elämä on niissä usein ollut kurjaa raatamista, mennään ajassa tarpeeksi pitkälle taaksepäin ja valitaan esikuvaksi kivikautinen kulttuuri. Ja totta tosiaan – eräiden keräilijöiden ja metsästäjien elämä lienee (ehkä joskus paleoliittisen kauden alkupuolisikolla) ollut viljelykulttuurien, korkeakulttuurien ja nykyhetkisten luonnokansojen elämään verrattuna anarkistisen tasa-arvoista ja parhaimmillaan jopa miellyttävää. Tosin kirjallisuus on tässä kysymyksessä ristiriitaista ja moniselitteistä, ja koko kysymys tasa-arvo-käsitteen miljoonavuotisesta venyttämisestä yli kaikkien kieli- ja kulttuurirajojen on varsin pulmallinen.

Anarkistinen primitivismi, jonka tunnetuin edustaja on amerikkalainen kirjailija John Zerzan, pitää kivikautista elämänmuotoa ihanteellisena: ei raskasta työtä, ei tiukkoja valtahierarkioita tai alistussuhteita, ei sotia eikä muuta väkivaltaa, ei pahoja sairauksia, ei varsinkaan mielisairauksia, ei ahdistusta eikä pelkoja. Jopa naisen ja miehen tasa-arvo työnjaossa oli muka aika hyvällä tolalla, ja niin edelleen. Ei tosin myöskään taidetta, tiedettä eikä uskontoa.

No oliko kivikautinen elämä sitten noin ihanaa? Zerzanin omat kirjoitukset, esimerkiksi nimiessee teoksessa *Future Primitive and other Essays* (Automedia & Anarchy: A Journal of Desire Armed; New York, 1994, sivut 15–46), ovat poliittisesti niin tarkoitushakuisia, yleistyksissään epätarkkoja, tulkinnoissaan yliampuvia ja filosofoinnissaan karkeita, ettei niiden kivikausi-kuvaan kannata luottaa. (Pienenä esimerkkinä teoksen pseudotieteellisestä holtittomuudesta voi mainita, että Zerzan vetoaa laajasti antropologiseen ja paleoantropologiseen tutkimuskirjallisuuteen, jota ei kuitenkaan löydy teoksen lopussa olevasta kirjallisuusluettelosta.) Mutta ilmeisesti myös varsinainen tieteellinen kirjallisuus on tässä kysymyksessä jakautunut kahteen sotaleiriin yhtä jääräpäisesti kuin älykkyystutkijat ovat jakautuneet älykkyiden perinnöllisyyttä koskevan kysymyksen suhteen. Aiheet ovat poliittisesti niin tulenarkoja, ettei niistä voida enää rauhallisesti keskustella. Varsinkin kivikautisen naisen sosiaalinen asema ja kivikautisen miehen sotaisuus ovat aiheita, joista on selvästikin tullut suurten poliittisten intohimojen taistelukenttä, missä vaatimattomasta empiirisestä aineistosta vedetään suuria poliittisia johtopäätöksiä.

Esimodernit perinneyhteisöt, joilla ei ole tiivistä kosketusta länsimaalaiseen tekniikkaan, tieteeseen ja sosiaaliin valistusideoihin, eivät yleensä ole, eivätkä ole olleet, demokraattisia – eivät ainakaan missään demokraatia-sanan sellaisessa merkityksessä, joka liittäisi sanan käytön osaksi eu-

rooppalaisen poliittisen ajattelun ja etiikan historiaa. Tämä koskee niin Intian ja Kiinan vanhoja esimoderneja korkeakulttuureja kuin nykyhetkisiä luonnonkansojen kulttuurejakin. On erityisen kyseenalaista muitta mutkitta rinnastaa kivikauden ihmisen elämänmuoto ja yhteisöelämän mallit modernin länsimaalaisen ihmisen tasa-arvo-ihanteisiin ja -vaatimukseen – varsinkin kun selittämättä jää, miten eri kulttuurien ihmis- ja todellisuuskäsityksiä ylipäätään voidaan vertailla. Valitaanko vertailun pohjaksi sittenkin aina länsimaalainen tieteen, tekniikan ja sosiaalisen valistuksen hallitsema ihmis- ja todellisuuskäsitys – kuten länsimaalaisessa kulttuuri- piirissä lähes automaattisesti tapahtuu. Amerikkalaiset tutkijat käyttävät esimerkiksi etiikka-sanaa kivikautista elämänmuotoa luonnehtiessaan ilmeisesti lainkaan huomaamatta sanan käyttöön liittyviä vaikeita tulkinta- ongelmia. Jos emme edes tiedä, miten kivikautinen homo-geenukseen kuulunut (mahdollisesti ei-homo-sapiens) olento koki sanokaamme eläinten, kasvien ja henkien maailman ympärillään, miten voisimme eläytyä hänen »tasa-arvokokemuksiinsa»? Vain olettamalla naiivisti, että hän/se oli sittenkin jollakin meille sopivalla tavalla meidän kaltaisemme olento.

Myös »kalevalaisen syntyiedon» synnytti kulttuuri, joka ei ollut modernissa mielessä demokraattinen. Vähintäänkin meidän on sanottava, ettei demokratia-sana ole käännettävissä ja sovitettavissa kalevalaisen ihmisen kokemuksen kielelle. Mutta itse asiassa kahdessa edellisessä lauseessa esiintyvät negatiotkin tuntuvat siinä mielessä röyhkeiltä, että ne näyttävät kuitenkin olettavan, että kysymys kalevalaisen yhteisön demokraattisuudesta olisi ylipäätään mielekäs. Se ei oikeastaan ole, joten jopa näissä kieltävissä lauseissa on jotakin hyökkäävän ylimielistä. Joka tapauksessa suomensukuisia kieliä puhuvien heimojen shamaaneilla ja tietäjillä oli valtaa, jota he eivät jakaneet heimon muiden jäsenten kanssa modernin tasa-arvo-vaatimuksen hengessä – jos kohta tämän vaatimuksen esittäminenkin osoittaa filosofisen asenteen karkeutta. Shamaani huolehti heimon suhteesta henkimaailmaan, eikä naisia tähän välitystehtävään juuri valittu. Vaikka erotiikka on keskeinen voima syntytietojen maailmassa, on Kalevalan naiset Pohjolan emäntää lukuun ottamatta työnnetty eepoksen sivurooleihin.

Kulttuurit jotka ovat kehittäneet kunnioittavan luontosuhteen, ovat lähes väistämättä epädemokraattisia – jos nyt tätä inflaation kärsinyttä demokratia-sanaa käytetään eurooppalaisen yhteyden ulkopuolella. Paleoliittisen kauden sosiaalinen elämä on varmaankin sallinut monessa suhteessa »tasa-arvoisempia» ratkaisuja kuin sanokaamme viljelykulttuurien synnyttämät sosiaaliset järjestelmät, mutta vertailu ontuu, koska on kiistanalaista, edustiko kivikautisen ihmisen elämänmuoto varsinaisesti

ihmisellistä kulttuuria lainkaan, vai oliko ihmisen kulttuuri vasta synty-mässä. Jos on jo kulttuurirajojenkin ylittäminen käännosten avulla mah-dotonta, niin eikö lajirajan yli siirtyminen homo-genuksen sisällä tapahdu aina homo sapiensin ehdoilla, ja tuota automaattisesti – paitsi länsimaa-laista tekno-tiede-asenteen kokemuksellista rasismia niin myös – lajirasis-mia. Tästä syystä paleoliittisen ihmisen (merkityksessä: homo-genuksen edustajan) kaunis luontosuhde, varsinkin jos mennään aina homo habilik-seen asti (kuten Zerzan menee esitellessään varhaisen kivikauden erään-laisena menetettynä kultakautena), voi vain hyvin viitteellisesti, epäsuo-rasti ja hienovaraisen dialektiikan avulla näyttää suuntaa nykyhetkisel-le luontoajattelulle.

Vadénin demokratia-ihanteet ovat tyypillistä eurooppalaisen valistus-liikkeen perinteestä kumpuavaa vasemmistolaista sosiaalietiikkaa, eivät-kä sellaisena voi olla vapaita Eurooppa-keskeisestä ja Amerika-vetoises-ta mentaalista uskonalismista. Tässä valossa kivikautisen ihmisen luontosuhteen nostaminen esimerkin asemaan vaikuttaa hyvin keinote-koiselta ja akateemiselta. Akateemiseksi sen tekee se, ettei kukaan odo-ta Vadénin ja Zerzanin todella elävän niin kuin he saarnaavat. Varsinkin maatalouden demonisoiminen, mikä on keskeinen oppi amerikkalaisessa uusprimitivismissä, etäännyttää niin Vadénin kuin amerikkalaisen uus-primitivisminkin uskottavasta nykypäiväisestä luontoajattelusta.

Mutta uusprimitivismiin ja sen pastoralistiseen kivikausi-tulkintaan liittyy vaikeita filosofisia ongelmia, jotka ovat ilmeisesti täysin vieraita Zerzanille. On paradoksaalista ja epädialektista, että Zerzan vetoaa ki-vikausi-kuvaa hahmotellessaan antropologiseen tutkimukseen, vieläpä avoimen empiirisesti suuntautuneeseen tutkimukseen. Tieteellinen tut-kimushan on osa sitä länsimaalaista korkeakulttuurista jatkumoa, jonka juuret ovat taas syvällä siinä maatalouden, kirjoitustaidon, uskonnollisten rituaalien ja tiukkojen alistussuhteiden maailmassa, jota anarkisti Zerzan on tuhoamassa. Zerzanilta puuttuu kivikautisen ihmisen kokemuksen kohtaamiseen tarvittava esikäsitteellinen kieli ja ajattelu, joka ei olisi sitou-tunut vihollisen teknis-tieteelliseen maailmankuvaan. Jo pelkästään tämä estää Zerzanin hanketta toimimasta luontoajattelun pohjana.

Muutoinkin ajatus että amerikkalainen intellektuelli, joka kuulema len-telee ympäri maailmaa esitelmöimässä ideoistaan, voisi omaksua kivikau-tisen elämänmuodon ja sen edellyttämän elämäkokemuksen, on täysin vailla uskottavuutta. Tosin Zerzan haastattelussa myöntää tämän avomie-lisesti. Kun Arthur Versluis kysyy Zerzanilta, onko tämä itse tullut kokeil-leeksi vaihtoehtoisia elämänmuotoja, hän vastaa: »But no, I haven't done much of it, and I am sorry that I haven't.» Hän vetoaa siihen, että on vain

kirjailija. (www.johnzerzan.net/articles/)

Vadénin lähestymistapa kärsii samanlaisesta dialektiikan puutteesta: hän vetoaa empiiriseen tutkimukseen, jonka kieli, käsitteet ja ajatustotumukset sulkevat lähes automaattisesti tien kalevalaiseen syntytietoon. Vadén kirjoittaa: »Kestävä luokka» tarkoittaa sekä ekologisesti että sosiaalisesti kestävä. Yhtä ei voi olla ilman toista.» No, tuskin kukaan tätä kiistää, koska lause on moniselitteinen ja jokainen voi »sosiaalisesti kestävällä» tarkoittaa juuri sitä, mitä tahtoo. Mutta mitähän Vadén tässä tarkoittaa »sosiaalisesti kestävällä»? Luultavimmin jotakin mitä eurooppalainen intellektuelli tänään pitää sosiaalisesti kestävä. Kun Vadén alkaa purkaa esiin käsitteen sisältöä, huomaamme että hänellä onkin mielessä jonkinlainen sosiaalisesti ja taloudellisesti oikeudenmukainen hyvinvointivaltio.

Eräät perinnekulttuurien ja luonnonkansojen elämänmuodot ovat olleet (jossakin mielessä) »ekologisesti ja sosiaalisesti kestäviä», mutta sosiaaliselta rakenteeltaan ne eivät ole muistuttaneet nykyeurooppalaisia hyvinvointivaltioita, eivätkä itse asiassa muitakaan sosiaalisia ja poliittisia järjestelmiä, mitä valistuksenjälkeinen Eurooppa on synnyttänyt. Vertailua ei kuitenkaan voida tehdä puolueettomasti valistuksenjälkeisen eurooppalaisen kulttuuripiirin sisällä, ei varsinkaan empiirisen antropologian (tai ylipäätään akateemisen länsimaalaisen keskustelun) sisällä. Se mitä me pidämme esimerkiksi tasa-arvoisena, voi toisessa kulttuurisessa yhteydessä olla törkeän epäoikeudenmukaista. Ilmeisesti Vadén on yhtä lailla haluton kuulemaan mitään kielen ja kulttuurin kääntämiseen liittyvistä ratkeamattomista ongelmista kuin amerikkalainen primitivisti tai feministi, joka etsii tasa-arvo-ihanteensa toteutumaa kivikaudesta.

4. Kääntämisen ratkeamattomaan ongelmaan törmäämme kuitenkin ympäristöajattelun jokaisella saralla. Mitään yleismaailmallisesti pätevää luontoajattelua ei ole olemassa eikä voi syntyä. Tyypillistä hyvää tarkoittavaa sumutusta on modernisoida Mohandas Gandhin ajattelu länsimaalaisen ympäristö- ja kansalaisaktiivisuuden käyttöön. Myös Vadén yrittää tehdä Gandhista länsimaalaista demokraattia. Gandhi oli kuitenkin gujaratinkielinen harras hindu, joka oli sitoutunut kasti-järjestelmään ja inhosi eurooppalaisia valistusaatteita, erityisesti kaikkia ateistisia ja vasemmistolaisia ideoita. Itse asiassa hän piti teknistynyttä eurooppalaista nykykulttuuria Saatanan juonena muuta maailmaa vastaan. Gandhin ajattelun uskonnollisen perustan vääristelevästä maallistamisesta ja eetillistämisestä, minkä Arne Naess aloitti jo 1970-luvulla, on näköjään tullut pysyvä osa länsimaalaisen ympäristöliikkeen ja kansalaisaktiivisuuden aatevarastoa.

Erityisesti naiset ja lapset on yleensä perinneyhteisöissä tiukasti alistet-

tu miehisen vallan alle tavalla, jota mikään nykyaikainen länsimaalainen tasa-arvo-ihanne ei voi suvaita. Tässä valossa Vadénin tapaa toistuvasti viitata perinneyhteisöihin »tasa-arvoisina» ei voi pitää muuna kuin tarkoitushakuisena harhautuksena tai itsepetoksena. Kalevalaisesta sankarista ei saa feministiä, vaikka hänet vedettäisiin naiivin vasemmistolaisuuden pisimmän syväpesuohjelman läpi.

Lapsiavioliitot ovat olleet – ja ovat tänäänkin – hyvin laajalle levinnyt avioliiton perusmuoto ja vallitseva erityisesti perinneyhteisöissä ja luonnonkansoilla. Väite vahvistuu entisestään, mikäli lapsi-sana ymmärretään eurooppalaisittain tai länsimaalaisittain. Vadén käyttää tässä lähteitään tarkoitushakuisesti valikoiden, varsinkin Daniel Everettin kuuluisaa kuvausta pirahä-heimon elämästä (*Don't sleep. There are Snakes. Life and Language in the Amazonian Jungle*. Profile Books, 2008). Aikuisten ja lasten väliset seksuaaliset suhteet, joita valistuneissa länsimaissa pidettäisiin pedofiilisinä, ovat pirahä-heimon keskuudessa normaaleja, suorastaan jokapäiväisiä (katso esimerkiksi sivua 103). Eurooppalaisten valistusideoiden ja tasa-arvo-ihanteiden tuominen tähän maailmaan tuhoaisi heimon sosiaalisen elämänjärjestyksen ja tarvelisi heimon luontosuhteen.

On huvittavaa, että nykyaikaisen länsimaalaisen sosiaalietiikan valossa lähes koko ei-länsimaalainen maailma näyttäisi olevan pedofiilisen turmeluksen vallassa. Lapsiavioliitot ovat olleet tavallinen avioliiton muoto myös hindu-perinteessä ainakin keskiajalta (jos termi »keskiaika» tässä sallitaan) lähtien. Gandhikin vihittiin avioliittoon 12-vuotiaana (suurin piirtein samanikäisen tytön kanssa). Laajassa Intian kulttuureja käsittelevässä teoksessaan *The Wonder that was India. A Survey of the History and Culture of the Indian Sub-continent before the Coming of the Muslims*. (Fontana Collins, 1975, sivu 167) A. L. Basham kertoo, että Smrti-lain mukaan, jota ortodoksiset hindut seuraavat, tytön on oltava naimisissa ennen ensimmäisiä kuukautisia. Ellei tyttö ole ajoissa naimisissa, siis valmiina aloittamaan vaginaalista sukupuolielämää heti ensimmäisten kuukautisten aikoihin, ajatellaan että tytön isä on epäsuorasti vastuussa abortista. Aborttia taas pidetään erittäin vakavana rikoksena.

Vaikka Gandhi arvostelikin hindu-perinnettä (esimerkiksi syrjintää, jonka kohteeksi kastittomat joutuvat), ehdotus että intialaiset luopuisivat perinteestään valistuneen ja maallistuneen länsimaalaisen sosiaalietiikan hyväksi, ei olisi Gandhin mielestä ollut muuta kuin saatanallinen länsimaalainen salajuoni. Gandhi suhtautui uskontoonsa vakavasti, eikä olisi missään nimessä suonut vaimolleen ja lapsilleen päätösvaltaa tai mielipidevaltaa perheessään. Gandhi piti itseään pyhänä miehenä, karmajoogina, ja uskoi että jumalat olivat valinneet hänet johtamaan intialaisten taiste-

lua Euroopan nihilististä roskakulttuuria vastaan. Hän oli niin perheensä kuin kansanliikkeensä johtajana itsevaltainen.

5. Vadénin pastoraalisessa virtuaalimaailmassa ei ilmeisesti esiinny tyttöjen ympärileikkausta ja kunniamurhia, jotka ovat edelleen monille perinnekulttuureille luonteenomaisia. Pysyvä sotatila naapuriheimoja vastaan ja sodankäynnin kohottaminen keskeiseksi osaksi heimon kulttuuria ei sekään ole mikään harvinaisuus luonnonkansojen parissa – feministisen antropologian raivoisista vastaväitteistä huolimatta. Asetelma missä naiset huolehtivat leirin taloudesta miesten käydessä sotaa tai vaeltaessa riistapoluilla, on ollut laajalle levinnyt kulttuurinen ratkaisu, jota muun muassa pirahã-heimo toteuttaa. Poikkeuksia tietenkin löytyy, varsinkin jos heimo löytää riittävästi ravintoa ilman metsästystä.

Tietenkin elämään on mahtunut paljon loikoilua ja lekotteluakin, varsinkin jos saalista oli paljon eikä sitä osattu säilöä tai varastoida, mutta enimmäkseen luonnonkansojen elämä oli rankkaa ja vaarallista ja monilta osin varsin etäällä pastoraalista. Ilmaston oikulliset muutokset, riistaeläinkantojen äkilliset heilahtelut tai kalan liikkeiden arvaamattomuus saattoi tuhota koko heimon tai kansan. Loukkaantumiset jotka nykyisissä länsimaalaisissa oloissa luokiteltaisiin harmittomiksi, äityivät nomadisissa oloissa usein kohtalokkaiksi. Muutoinkaan ei nomadismien sotaisuus ja patriarkaalisuus sovi yhteen uusprimitivismien maatalousvastaisen ideologian kanssa.

Tämä on kuitenkin maailma, minne Vadén on meitä johtamassa amerikkalaisen virtuaalipastoralismin oppien opastuksella. Itse asiassa tässä elämänmuodossa ei länsimaalainen nykyihminen selviäisi viikkoakaan eikä akateemisesti vihreä kaupunkilais-intellektuelli päivääkään. Länsimaalainen nykyihminen elää uusimman tekniikan ja nykyisen reaalidemokratian avulla tuhlailevaa ja mukavaa mutta myös turvallista elämää. Nykytekniikka suojelee häntä luonnon pahuudelta ja reaalidemokratia ihmisen pahuudelta. Tämän kesytetyn elämäntyylin ylläpitämiseksi nykyihminen tarvitsee tehokapitalismia, joka rakentaa tekniikallaan turva-aidan ihmisen ja luonnon väliin ja samalla eristää ihmisen luonnosta. Vain jatkuvasti tuotantoa kasvattava teknisesti edistynyt nykykapitalismi, jonka toimivuus perustuu oleellisesti sille, että suuret massat kuluttavat kohtuuttomasti ja elävät ylellisesti tuhlaillen, takaa reaalidemokratian ja siihen liittyvän nykyaikaisen tasa-arvo-ihanteen säilymisen lähitulevaisuudessakin.

Naiivin vasemmistolaisen käsityksen mukaan voimme pitää yllä melkoisesti nykyistä mukavuus- ja turvallisuustasoa vastaavaa elämäntyyliä ilman tehokapitalismia. Tämä on ilmeisesti Vadéninkin vakaumus: »Esi-

merkiksi alhainen lapsikuolleisuus, hyvä terveydenhoito, lukutaito ja odotettavissa oleva pitkä elinikä on mahdollista saavuttaa paljon rikkaita länsimaita pienemmällä kulutuksella.» (s. 9) Riittäisiköhän hänelle kivikauden ihmisen keskimääräinen elinikä? Entä mitä tässä lauseessa tarkoittaa »paljon»? Luultavasti jotakin aika epämääräistä, koska Vadén rohkenee puhua kulutuksen määrästä tarkentamatta, minkälaisesta talousjärjestelmästä oikeastaan on kyse. Korvaamalla »uusliberalistisen» tehokapitalismin ja sen tuotantotavan pastoraalisella kommunismilla voisimme mukadelleen elää mukavasti emmekä oleellisesti vaarantaisi turvallisuuttamme. Tämä on illuusio.

Kuten sitaattikin jo olettaa, perustuu oleellinen osa elämäntyyliimme turvallisuutta muun ohella modernin terveydenhoitojärjestelmän toimintaan. Se taas edellyttää lääketieteellistä tutkimusta ja koulutusta, alati paranevaa laitetekniikkaa, tietotekniikkaa, varsinkin sairaalatekniikkaa, lääketeollisuutta... Tämä edellyttää laajaa teollista toimintaa, tieteellistä tutkimusta lähes kaikilla luonnontieteen, matematiikan ja tietotekniikan aloilla, Vadénin inhoamaa öljynjalostusta, maailmanlaajuista kuljetusverkostoa, maailmankauppaa, pankki- ja vakuutuslaitosta, ja niin edelleen, siis lopultakin modernia maailmanlaajuista ja alati kasvavaa tehokapitalismia. Toive että osaisimme ylläpitää nykyisenkaltaista terveydenhoitojärjestelmää ilman tehokasta kapitalistista tuotantokoneistoa on yksinkertaisesti epäuskottava.

Vaikka merkittävä osa sairauksista onkin itseaiheutettuja, ja hyvin monet lääkkeet ja hoitotoimenpiteet jokseenkin tarpeettomia, ei ole voitu osoittaa, että terveydenhoitojärjestelmä voisi toimia ilman turhuutta ja tuhlausta. Ja yleisemmin: Jotta kapitalistinen talousjärjestelmä voisi pitää yllä esimerkiksi modernia sairaalalaitosta, on suurten massojen elämäntavan syytä säilyä tuhlailevana. Jotta nykyinen talousjärjestelmämme ei vaihtuisi lamaan, on suuren enemmistön edelleen kulutettava kohtuuttomasti, vieläpä koko ajan kulutusta kasvattaen – ja hankittava muun ohella itseaiheutettuja sairauksia. Vaurautta ja teknistä huippuosaamista on vain siellä, missä on laajamittaista, alati kasvavaa turhaa kulutusta ja tuhlausta.

6. Pastoralistinen ohjelma on muutoinkin epäilyttävä. Miksi ihmeessä nyky-suomalaiset etsisivät elämänmuodon mallia luonnonkansoilta, kun heillä on vielä mahdollisuus saada jonkinlainen kosketus omaan – tosin nopeasti katoavaan ja piiloutuvaan – alueelliseen ja perinteiseen elämänmuotoonsa. Vielä 1930–50-luvulla Suomen maaseudulla elettiin varsin omavaraisesti ja luonnonläheisesti. Pientiloilla viljeltiin maata ja hoidettiin karjaa, samalla kun erätalous tarjosi vielä merkittävää ravintotäydennystä. Koska jo

tämä elämänmuoto on useimmille nykysuomalaisille liian vaikea ja raskas omaksua ja tarvittava taito-tieto nopeasti katoamassa, miksi mennä merta edemmäs kalaan, saamelaisten tai vieläpä eksoottisten luonnonkansojen ja kivikauden tarjoamaan malliin. Koko ajatus on nurinkurinen ja haiskahattaa akateemiselta ajatusleikiltä. Vaikutin ei voi olla juuri muu kuin se, että suomalaisen maaseudun elämänmuodon arvotaantumuksellinen luonne on kaupunkilaisvihreälle intellektuellille vastenmielinen.

Zerzanin tavoin Vadén siteeraa mielellään empiiristä tutkimuskirjallisuutta, ja uskoo saavansa siitä argumenteilleen tukea. Kirjallisuus on kuitenkin tyrkyttämästään tietomassasta huolimatta perusteiltaan varsin sekavaa. Miten tulisi suhtautua esimerkiksi ›hyvinvointia‹ koskevaan keskusteluun, johon Vadén osallistuu sivulla 9? Hän kirjoittaa: »Kestävän luokan käsite sopii hyvin yhteen sen kanssa, mitä tiedetään hyvinvoinnin lisäämisestä.» Tai: »[---] tasainen tulonjako lisää hyvinvointia». Vadén ei kerro, kuinka laaja on sanokaamme nyky-Suomen tai nyky-Euroopan kestävä luokka, ja millaista oikeastaan on tuon virtuaaliluokan elämä. Miten paljon kestävä luokka kuluttaa, miten paljon se käyttää nykYTEKNIikkaa, koneita, laitteita, ja miten paljon kaikki tuo itse asiassa vaatii, ainakin epäsuorasti, alati kasvavaa tuotantoa. Oliko esimerkiksi suomalaisen pientilan elämä 1930-luvulla kestävällä pohjalla? Mikä on Vadénin oletetusti kestävässä mallissa ruumiillisen työn asema, miten terveyspalvelut on järjestetty, ja niin edelleen? Missä mielessä ja missä määrin tämä kestävä luokka on modernista kapitalismista riippumaton? Siis: mikä oikeastaan olisi Vadénin ›syntyiedon‹ taloudellinen pohja tämänpäiväisessä Suomessa? Vastauksia ei löydy. Ilmeisesti Vadénille riittää taikasanan ›kestävä‹ vilauttaminen ilman selvennystä.

Entä mitä on ›hyvinvointi‹, jota kestävä luokan elämän uskotaan edustavan? Se kuulema liittyy jotenkin teiniraskauksien määrään ja muuhun sellaiseen. Kovasti muistuttaa Vadénin tavoittelema oletetusti ›kestävä hyvinvointi‹ hyvinvointia pohjoismaalaisessa hyvinvointivaltiossa. Vasemistolaiseen retoriikkaan kuuluu näet hyvinvointivaltion puolustaminen ›uusliberalismin‹ mörköä vastaan, vaikka hyvinvointivaltio ei ole muuta kuin kapitalistista talousliberalismia, mistä lypsetään sopivasti verovaroja yleisiin hyvinvointipalveluihin. Uusliberalismin herättämistä poliittisista intohimoista huolimatta hyvinvointivaltio on lopultakin vain uusliberalistisen tehokapitalismin verotekninen muunnelma, jonka moraalit haisee. Koska ei ole vaurautta ilman riistoa, hyvinvointivaltion sosiaalimoraali on silkkaa teeskentelyä.

Väitteelle että voisimme ylläpitää nykyisenkaltaista hyvinvointia (olipa mittari sille mikä hyvänsä) ilman kapitalismia, ei löydy pamfletista eikä

sen lähdekirjallisuudesta vakuuttavaa tukea. Itse asiassa samansuuntainen »tutkimuskirjallisuus», mihin Vadén vetoaa, osoittaa myös, että hyvinvointivaltion tulonjakopolitiikka itse asiassa takaa tasaisimman ja pitkäjänteisimmän talouskasvun ja teknisen edistyksen – ja samalla siis kulutuksen määrän kasvun – kuin mikään oletettu kilpaileva talousjärjestelmä tai talouspolitiikka. Tuloerojen tasaaminen kasvattaa markkinoita ja kulutusta, ja pitkällä tähtäimellä kapitalismin tuotantolukuja. Hyvinvointivaltio on tehokapitalismin kehittynein muoto.

Vadénin käyttämät hyvinvoinnin mittarit ovat hyvinvointivaltion hyvinvointimittareita. On ristiriitaista ylistää luonnonkansojen luonnonmukaisista elämänmuotoa ja samalla kohottaa alhainen lapsikuolleisuus ja pitkä elinikä hyvinvoinnin mittariksi. Ainakaan Vadénin mittarit eivät mittaa sitä hyvinvointia, mitä köyhyys suo. Köyhyyden ja luopumisen filosofiasa hyvinvointiin kuuluu aina ruumiillisen työn tekemistä, väsymistä ja toipumista, eikä toimistoympäristössä työskentelevä ihminen voi koskaan hyvin. Mutta köyhyyden hyvinvointiin kuuluu myös sairastumisen vaara ja sen herättämä pelko.

Vadénin paimenidyylissä on raskas ja likainen työ salaperäisesti eliminoitu. Missään hän ei kerro, miten ympäristövallankumous pysäyttää talouskasvun ja laskee kulutuksen edes 60-luvun Ruotsin tuhlauksen tasolle. Ja miten temppu tehdään ilman kasvukapitalismia – olihan Ruotsi jo tuolloin sentään aikansa dynaamisimpia kapitalistisia valtioita, missä luonnonympäristön tila ei suinkaan ollut millään erityisen hyvällä tolalla (verrattuna sanokaamme 1930-luvun Suomen luonnonympäristöön). Ja mitä tarjottavaa Zerzanin kivikausi-tulkinnalla on tämän ongelman valaisemiseksi? Ei luultavasti juuri mitään.

Talousoopin ainoa vakava kysymys kuuluukin: Miten tuotanto ja kulutus käännetään laskuun ilman poliittista, taloudellista, sosiaalista ja terveydellistä katastrofia.

Naiivin pastoralistisen vasemmistolaisuuden mukaan nykyisen mukavuus- ja turvallisuustason ylläpitäminen on kuitenkin mahdollista perinnekulttuuria muistuttavissa oloissa. Meidän ei tarvitsekaan tehdä raskasta ruumiillista työtä ja sairastella perinnekulttuurien sairauksia elääksemme luonnonmukaisesti ja omavaraisesti. Jostakin ilmestyy kuin itsestään uusia koneita, varsinkin uusimpia tietokoneita ja multi-media-laboratorioiden uusinta kalustoa, joiden avulla selviämme likaamatta käsiämme töissä, jotka perinnekulttuureissa vaativat ruumiillisia ponnistuksia ja vaaransivat terveyden; jostakin ilmestyy kuin itsestään uusimmalla laitetekniikalla varustettuja leikkaussaleja ja teho-osastoja, missä sairaat ja loukkaantuneet parannetaan.

7. Naiivi virtuaalipastoralismi unohtaa aktiivisesti kovin monia ikäviä asioita. Jos kansa laajamittaisesti luopuu tuhailusta, kapitalismin voima vaipuu. Tehokapitalismi suorastaan romahtaa, jos massojen kulutushimoa oleellisesti hillitään. Viimeksi Eurooppaa uhkasi talouskriisi, koska ylikuluttavat eurooppalaiset perheet viivyttivät muutamalla kuukaudella uuden auton hankkimista. Jos kulutushimoa ja tuhailua hillitään, romahtaa tuotannon määrä, eikä meillä enää olekaan käytettävissä alati uusiutuvaa konearsenaalia, jolla sekä varmistamme mukavan ja turvallisen elämän että nöyryytämme villin luonnon. Tällöin monet joutuvat jälleen tekemään raskaita ja likaisia töitä, siis niitä töitä, joiden turvin perinnekulttuurit elivät meitä luonnonmukaisemmin, parhaimmillaan luontoa kunnioittaen. Yritys pysyä hengissä kivikautisella tekniikalla tappaisi nopeasti meidät kaikki.

Tässä uudessa-vanhassa maailmassa, missä kapitalistinen konetuotanto on romahtanut, ei tasa-arvon ihannetta voida seurata – ei ainakaan missään sellaisessa mielessä, mikä vastaisi nykyäsiä tasa-arvoisuudesta. Emme voi enää opettaa jokaiselle lapselle koulussa pidgin-englantia, millä kuluttaa kansainvälisen viihdeteollisuuden tuotteita. Naisen on jälleen hoidettava kotitaloutta, kudottava villapaitaa ja ruokittava kotieläimiä; miehen kaadettava puita, kynnettävä peltoa, kalastettava, korjattava vanhoja rakennuksia ja rakennettava uusia; lasten on leikittävä pihalla ja lähimetsässä ilman digitaalisia pelejä ja muita vempaimia. Merkittävän osan kansasta on palattava ruumiillisten töiden ja käsitöiden elämäntyyliin. Traktoreita, autoja, tietokoneita ja kodinkoneita ei riitä kaikille. Kun kapitalismi romahtaa, nykyiset demokratian ja tasa-arvon ihanteet hylätään mahdottomina. Käyttääksemme vastustajan epädialektista kieltä: ne hylätään moraalittomina.

Naiivin vasemmistolainen pastoralismi, myös kivikausi-pastoralismi, pyrkii hämmentämään tämän ajatuksenvirran, koska jos sitä tarkasteltaisiin vailla hämmentämistä, ei juuri kukaan kannattaisi paluuta perinnekulttuurien elämänmuotoa muistuttaviin oloihin. Myös Vadén esittää perinnekulttuurien viisaudet sievistettyinä demokratian ja tasa-arvo-oppien sokerikuorrutuksella, koska ilman kaunistelua tulevaisuus näyttäisi liian lohduttomalta. Tulevaisuus muistuttaisi liiaksi kaikkea sellaista ikävää ja taantumuksellista, mistä edistykselliset akateemiset intellektuellit ovat aina halunneet päästä eroon. Juuri kukaan ei vakavissaan halua kapitalismin romahtavan, koska kapitalismin romahdus lopettaisi tuhailun ja ajaisi suuren enemmistön pois toimistotyöstä takaisin juuri niihin ruumiillisiin töihin, joista »vapautuminen» on ollut eräs yhteiskuntakehitystä ohjaava perusvoima.

Pamfletin itselleen asettama tehtävä on siinä mielessä mahdoton, että omavaraista ja luonnonmukaista elämänmuotoa, joka tukeutuu perinnekulttuurien viisauteen, tai ainakin viisauden nykyhetkiseen soveltamiseen, ei voida puolustaa journalistisesti argumentoiden, klassista logiikkaa soveltaen ja empiiriseen tutkimukseen vedoten. Ei ole olemassa vakuuttavaa argumenttia, ei myöskään vakuuttavaa eettistä argumenttia, joka pakottaisi meidät rakastamaan ja ja kunnioittamaan luontoa. Koko kysymys asettuu argumentoinnin, etiikan ja empiirisen tutkimuksen ulkopuolelle.

Voidaan myös kysyä, voiko vakuuttavan ympäristöajattelun ja siihen liittyvän radikaalin poliittisen toiminnan muutoksessa oikeastaan olla kyse vallankumouksen valmistelusta. Poliittisia vallankumouksia on näet perusteltu ja ohjailtu varsin heppoisilla ideoilla ja ajatuksilla aina Ranskan suuresta vallankumouksesta Venäjän lokakuun vallankumoukseen asti. On hämmentävää ja järkyttävääkin tajuta, että menneen vuosisadan suuria maailmantapahtumia, jotka vaikuttivat syvästi jokaisen suomalaisenkin elämään, ohjailtiin ja perusteltiin Marxin ja Leninin oppien kaltaisilla tieteellisesti kehuilla ja filosofisesti tökeröillä teorioilla.

Köyhtymisen viisaudessa ei oikeastaan ole kyse vallankumouksesta vaan luopumisesta, syrjäytymisestä ja selänkääntämisestä. Luopumista, syrjäytymistä ja selänkääntämistä ei voida vakuuttavasti puolustaa argumentoimalla. Sitä ei voi myydä massoille. Vadénin hanke on kuin yrittäisi myydä televisiomainoksen avulla suomenhevosta autonostajalle.

Kun palataan perinneyhteisöjen elämänmuotoa muistuttaviin oloihin, kun perinteeltä otetaan vakavasti oppia, luonto näyttyy jälleen pelottavana. Luontoa pelätään. Koska ei ole kunnioitusta ilman pelkoa, luonnon kunnioittamisella ei ole demokraattista kannatusta.